

HANNAH ARENDT: "VITA ACTIVA"

Dr. Şafak BAŞA

"Konuşmadan ve eylem yapmadan yaşanan bir hayat, kelimenin tam anlamıyla, insanın hayatı boyunca yaşadığı bir ölümdür." (H. Arendt)

"Bu dünyadan gitmek zorunda kalacağımız gün, arkamızda daha iyi bir dünya bırakmak, iyi bir insan olmuş olmaktan daha önemli olacaktır." (H. Arendt)

Giriş:

20. yüzyılın en önemli siyaset felsefecilerinden olan Hannah Arendt, hem liberalizme hem Marksizm'e kendi insani özgürlük ütopyası çerçevesinde getirdiği eleştiriyle özgün bir konuma sahiptir. Bu kendine özgü düşünsel çizgisi içinde, gerek faşizm ve totalitarizme karşı tavır alışıyla, gerekse modern kapitalist toplumun tahliline ilişkin katkılarıyla asıl yankısını demokratik sosyalist akım üzerinde uyandırmıştır.

Arendt, eserleri boyunca insanın dünyaya yani kendi var ettiği ortak yaşama yabancılaşmasının nedenlerini, bu yabancılaşmayı aşacak bir özgürleşmenin yollarını aradı. Arendt, modernizmin en kapsamlı ve parlak eleştirmenlerindedir. İnsan doğasının kendini özel alandan ayırılmış bir kamusal alan içinde, siyaset alanında gerçekleştirilebileceği görüşü çerçevesinde; modern toplumun insani etkinlikleri özsel niteliklerinden uzaklaştıran, insanları "güruhlaştıran" ve siyasetin zeminini yok eden yapısını zengin bir kuramsal donanıma dayandırarak tahlil etmiştir. Arendt, Nazizme direnen bir aydın olmanın sorumluluğuna ve gerek siyasi gerekse duygusal birikimine sahip olmaktan gelen bir canlılığı da yansıtır: "Dünya aşkı"yla "pratik hayat"ı odak alarak yazmıştır. Bu da, en derin ve karmaşık konuları ele alışına bile kendine özgü bir hayatıyet verir. Arendt'in eserlerinde, sosyal bilimler ve felsefe literatüründe benzeri az bulunur bir edebi zenginlik vardır.

Arendt'in eserleri, toplum ve siyaset, özgürlük ve eşitlik, totalitarizm, devrim, şiddet, demokrasi gibi 20.yüzyılın bütün esaslı kavramlarını ve tartışmalarını etkileyen temel kaynaklar arasındadır. Günümüzdeki gelişmeler Arendt'in tespitlerini doğrular nitelikte; yeni bir yüzyıl yaklaşırken hem bu tartışmalar bir hesap kapatılmak üzereymişçesine şiddetleniyor; hem de "kamusallık" ve siyaset alanlarının sınırları hatta varlığı müphemleşiyor, buharlaşıyor. Tam da Arendt'in eleştirilerini ve o etkileyici "verimli" karamsarlığını güncelleştiren bir iklimde yaşıyoruz.

Kısa Yaşam Öyküsü ve Kitapları:

20. yüzyıl faşizmin ve totaliter düşünürlerin gölgesinde yükselirken önemli düşünürlerin doğumunun da habercisi olmuştur. Yahudi kökenli Alman kadın düşünür bu adlardan biridir. Çağını mühürleyen şiddet, savaş ve kötücül düşüncelerin gölgesinde yetişmesi kuşkusuz daha sonraki yapıtlarının içeriğini de etkilemiştir.

Hannah Arendt; Herbert Marcuse, Theodor W. Adorno ve Walter Benjamin gibi Yahudi entelektüellerle aynı kuşağa mensuptur. Almanya'nın Hannover şehrinde 1906'da doğdu ve o sıralar Doğu Prusya olarak bilinen Königsberg'de (Kaliningrad) büyüdü. Arendt 1920'lerde Martin Heidegger, Edmund Husserl ve Karl Jaspers denetiminde felsefe çalıştı. 18 yaşında bir öğrenciyken, o sıralar en büyük eseri "Varlık ve Zaman"ı bitirmek üzere olan Heidegger'le yakın bir ilişki içine girdi. Beş yıl sonra Arendt, Augustine'in sevgi kavramı üzerine hazırladığı bir tezle felsefe doktorasını tamamladı. 1933'te Hitler'in iş başına gelmesinin ardından, Nazi karşıtı etkinlikler nedeniyle tutuklandı. Arendt daha sonra Paris'e kaçtı ve 1940'ta Amerika'ya göç etti. 1975'teki ölümüne kadar burada yaşadı.

Arendt'in başlıca kitapları şunlardır; *The Origins of Totalitarianism* (1951), *The Human Condition* (1958), *On Revolution* (1963), *Eichmann in Jerusalem* (1963), *Past and Future* (1961), *On Violence* (1970), *Crisis of the Republic* (1972), *Men in Dark Times* (1968), *Between Past and Future* (1961).

Belirleyici Özellikleri:

Arendt, 20. yüzyıldaki siyasi düşünürlerin en önemlilerinden biridir. Ne var ki O'nu siyasi manzarada bir yere oturtmak zordur. "sol kanat", "sağ kanat", "radikal" ya da "muhafazakâr" gibi kalıplar O'nun felsefesine oturmaz. Her şeyin ötesinde Arendt *bağımsız bir düşünür* olmayı ve felsefedeki izm'lerden birinin temsilcisi olmamayı istedi.

Siyaset biliminin, iktidar kavramına getirdiği açıklamalardan çok daha farklı anlamlar getirmiştir. Arendt açısından siyaset güce ve vahşete ya da boş retoriğe veya "at terbiyesine" indirgenmemeliydi. Ne de siyaset sahici bir anlamda siyasi güç için mücadele etme ya da güç koridorlarında nüfuz kazanma meselesiydi. Siyasetin özü *tartışma ve münazarada* bulunabilirdi; Yunanlılar bunları *praxis (uygulama)* olarak adlandırmışlardı.

Arendt'in amacı sıkça bastırılmış ya da unutulmuş ama yine de tarihsel süreç içinde kendini düzenli olarak açığa vuran bir siyaset telakkisini geri getirmektir: *Yunan şehir devleti (polis) modelinde kamusal alana katılım olarak siyaset.*

Arendt sahici siyasi hayatın izlerini Amerikan Devriminde (1776), 1871 Paris Komününde, 1. Dünya Savaşından sonraki sosyalist konsey hareketinde, 1956 Macar İsyanında, 1960'lardaki Amerikan sivil haklar hareketinde ve Paris'te 1968'deki öğrenci ayaklanmalarında bulur. Bu örneklerdeki ortak etmen *siyasi olarak tesirsiz hale getirilmiş öznelerin bireysellikleri için bir ifade bulmaları ve siyasi özgürlükler için yeni forumlar yaratarak kendiliklerinden örgütlenmeleriydi.* Arendt'e göre bu *vita activa*'nın – yani aktif yaşamın- en üst düzeyiydi. Buradan hareketle Arendt parti politikalarıyla çok az ilgilenmiştir. Özel çıkar politikaları, parlamenter demokrasi ve siyasi uzlaşma O'nun hiç de ilgisini çekmemiştir.

Hannah Arendt, kendisine “felsefeci” diyenlere hep aynı yanıtı verdi: *“Ben, bireyin kendisine dair sorunlarla uğraşıyorum.”* Onun “insanla uğraşması”, tekil olanı ele alması demek değil; “felsefeci” sıfatını reddederken, kurduğu cümlelerin devamında ne demek istediği çok daha iyi anlaşılıyor: *“Ben tekil olarak insandan öte, dünyada yer kaplayan insanlığa yoğunlaşıyorum.”* İşte Arendt'in söylemini özetleyen ifade.

Yaşamı boyunca ortaya koyduklarıyla, insanın var oluş koşullarını araştıran Arendt'in doğum, ölüm, eylem, üretim, çeşitlilik gibi konular üzerinde durduğu göze çarpar. Ona göre eylem, insanı açıklayan temel kavramdır; insan, öz varlığını ancak bu şekilde sergileyebilir.

Eylemde bulunmak, yeni bir şeye başlamakla eş anlamlıdır. Buradan bakıldığında Arendt için doğum, ölüme hazırlıktan çok bir başlangıca işaret eder ve 14 Ekim 1906'nın, yani Arendt'in doğum gününün, “yeni başlangıç” olarak değerlendirilmesi hiç de yanlış bir anlatım olmaz. Çünkü o, her zaman yeni olana vurgu yapar ve söyleminin canlılığı da buradan gelir.

Kendinden öncesini sürekli eleştiren ya da sorgulayan ve zor ikna olan yapısı Arendt'i özel kılar. Ele aldığı konuları hep farklı bakış açılarıyla değerlendirir. Arendt'in, sorunun kökenine inme ve her etkinliği, insanın yaşamındaki anlamı bakımından incelemesi, felsefi söyleminin en belirleyici nitelikleridir.

Ona göre olaylar “belli bir ereksellekle ortaya çıkmaz ve insan, önceden belirlenemez bir sürecin başlatıcısı olabilir”. Bu bağlamda Arendt'in eleştirilerinin neden tarihselcilik, totaliter rejimler ve modernizme yöneldiği de kolayca kavranabilir.

“İnsanın kendini düşünmesi” üzerine de eğilen Arendt için esas olan, Hans-Helmuth Gander'in belirttiği gibi, “insanın yalnız başına kendi kendisiyle konuşması değil, her zaman başkalarıyla yaptığı konuşma”dır. Düşünmek, insanlar arasında yaşayan insan

için başkasını gerekli kılar. İnsan olmanın temel koşulu, başkasıyla birlikte dünya-varlık olmada yatar.

Arendt'in Lessing'e atıf yaptığını söyleyen Gander, insanın eylemde bulunmasının önemine dair görüşü yineler. Eylemde bulunmak, insanı insanla ilişkiye sokan edimdir. Konuşup eylemde bulunarak türünün yaşama alanına dâhil olan insan, kendisinden önce de varlığını sürdüren dünyaya bu yolla bir kez daha gelir. İnsanlar “konuşarak ve eylemde bulunarak daha önce görünür olmadıkları dünya sahnesine ayak basar”. İnsanın özgür olma koşulu da böylelikle ortaya çıkar: Edimleri gerçekleştirmek ve başkalarıyla rahat konuşabilmek.

Arendt için politika da, eylem ve sözlerin aktarılmasıdır. Konu siyasete gelince güç, otorite ve kuvvet gibi kavramlar da işin içine girer. Onun deyişiyle güç, insanların bir araya gelmesinden doğar ve bunun bir adım ötesi birlikte hareket etmedir. İnsan içinde var olan insan, aynı zamanda sorumludur. Arendt'e göre sorumluluk, “kişinin başkalarına örnek olacak şekilde dünyayı değiştirecek bir şey ortaya koymasısıdır.”

Hayatının tamamını ve söyleminin bütünü, insana; onun baskı altında ezilişine karşı geliş, onur ve değeri üzerine kuran Arendt, eleştireliliği ve sorgulamayı hiç ötelemez. İnsanı “gereksiz” ve “değersiz” hale getiren ne varsa eşeler.

Onun bir başka özelliği kalemini korkak alıştırması ve ele aldığı tüm çarpıklıkların düzeltilmesi adına zihinleri kışkırtması. Hapsedilen, kapatılan, totaliter rejimlerce baskı altına alınan insanın avukatlığını yapmaktan geri durmaması. Arendt'in bu edimlerinin zemininde ise özgürlük bulunur. Kitle toplumunda kısıtlanmış insandan özgürlüğe sahip bireye ulaşma çabası içeren zorlu yolda Arendt önemli bir özne olarak karşımıza çıkıyor.

Söylemini eylem, totalitarizm eleştirisi, şiddet, modernizm sorgulamaları, özgürlük ve politika gibi izlekler üzerine kuran bu önemli düşünür, “Doğumunun 100. Yılında Hannah Arendt” adlı kitapla anılırken, okuyucuyu insanlar arasındaki insanın ya da insanlığın, yeniden nasıl ayağa kaldırılabilceğine dair açılımlarla baş başa bırakıyor.

İnsanlık Durumu:

Hannah Arendt, her şeyden önce bir “başlangıç kuramcısı”dır. Bütün kitapları (ister totalitarizmin saçtığı yeni dehşet duygusu, isterse devrimin yeni şafağı üzerine olsun) “beklenilmeyenin anlatısı”dır ve bu anlatıya insanın yeni bir şeye başlama kapasitesine dair düşünceler hâkimdir. Arendt, 1958 yılında *The Human Condition*'ı (İnsanlık Durumu) yayımladığı zaman dünyaya, beklenmeyen bir şey sunuyordu. Kitabın orijinalliği kırk yıl sonra bile aşikârdır. Hiçbir türe uymayan bu kitabın başarılı taklitçileri olmadı; üslubu ve biçimi fazlasıyla kendine özgü kaldı. Her ne kadar Arendt hiçbir zaman müritler toplamaya ve bir düşünce okulu kurmaya çalışmamışsa da büyük bir eğitmen olmuş, okurlarını dünyaya ve insani meselelere yeni yollardan bakmaya davet etmiştir. Sık kullanı-

lan ikili karşıtlıklar onun entelektüel imgelemi için çok kısıtlayıcı olmalı ki, tecrübenin o güne kadar ihmal edilmiş köşelerine ışık tutarken izlediği yol, çoğu *üçlü* olan yeni ayrımlar yapmak olmuştur. İnsanlık Durumu ayrımlarla tıka basa doludur; Emek, iş ve eylem arasında; güç, şiddet ve kuvvet arasında; yeryüzü ile dünya arasında ve mülk ile zenginlik arasında. Arendt'in genellikle etimolojik kökenlerinden hareketle araştırdığı daha pek çok başka ayrım vardır. Ancak bu ayrımlar günümüzün bildik sözlerini sorgulamanın daha tartışmalı bir yorumu ile bağlantılıdır. Çünkü Arendt antik Yunan'da, verili aldığımız düşünce ve davranma yollarına eleştirel bir bakış yöneltebileceğimiz Arşimedyan bir nokta bulur ki bu da kitabın en beklenmedik niteliğidir. Aslında iki buçuk bin yıl önce yaşamış insanların tecrübelerinden önemli dersler çıkartabileceğimiz varsayımının bizatihi kendisi ilerlemeye duyulan modern inancı sorgulamaktadır.

Arendt, bir siyasi düşünür olarak rolünün gelecek için bir taslak sunmak ya da insanlara ne yapmaları gerektiğini söylemek olduğunu reddeder. Dolayısıyla Arent, kitabında siyaset felsefesi yapmaz. Aslında kitabının büyük bir kısmı siyaset üzerine bile değil. Arendt'in emeğe ve işe, modern bilimin ve ekonomik kalkınmanın etkilerine dair uzun çözümlenmeleri, *siyasetin kendisinden çok çerçevesine ilişkindir*. Eyleme dair tartışma bile siyasi davranışlarla kısmen bağlantılıdır. Arendt, İnsanlık Durumu'nu planladığı ama hiçbir zaman tamamlayamadığı daha sistematik bir siyaset kuramı çalışmasına "bir tür giriş" olarak nitelendirmiştir.

Ona göre "esas siyasi etkinlik eylem olduğu" için, "*kavramsal olarak eylemi, genellikle karıştırıldığı iş ve emek gibi diğer insani faaliyetlerden ayırmak*" yönünde öncelikli bir çabaya girmek gerekmektedir. Gerçekten de kitabın en belirgin prensibi, insanlık durumuna temel teşkil eden üç etkinlik biçiminin fenomenolojik çözümlemesinde yatmaktadır: Bir hayvan olarak insanın biyolojik yaşamına tekabül eden *emek*; insanların yeryüzünde inşa ettikleri nesnelere yapay dünyasına tekabül eden *iş* ve ayrı ayrı bireyler olarak çoğulluğumuza tekabül eden *eylem*. Arendt, bu ayrımların felsefi ve dini önceliklerce göz ardı edildiklerini iddia eder.

Arendt'in en büyük eseri, *İnsanın Durumu*'nda analiz ettiği üç temel etkinlik biçimine daha yakından bakılması konunun anlaşılması açısından yararlı olacaktır. Arendt bu kitapta *emek*, *üretim (iş)* ve *eylem* arasında bir ayrım yapar;

* **Emek** aracılığıyla insanlar çalışan hayvanlara dönüşürler. Çalışan insanoğlu hayatta kalması için gerekli yiyeceği ve diğer şeyleri elde eder. Hayatı sürdürmeye yönelik bu temel faaliyet geriye hiçbir ürün bırakmaz. Sadece hayatta kalmayı garantiler. Yunanlılar açısından emek *oikos*'a yani *ev yaşamı* alanına dâhildir. *Oikos* Yunan dünyasında, kamusalıktan kendini sakınan özel alandı. Oikos sayesinde aile reisi despotça idaresini sürdürdü; Yunanca *despotes* kelimesi basit bir şekilde *evin efendisi* anlamına gelir. Burada zaruret, baskı ve özgürlüğün yokluğu hâkimdir.

* **Üretim** aracılığıyla insanoğlu bir *homo faber*'e kendini ve çevresini dönüştüren yaratıcı bir varlığa dönüşür. Arendt'e göre *üretim* Yunanlıların *poiesis*'ten, yani "yapay" ya da insan eliyle yapılmış bir nesnelere dünyası üretmeden anladıkları şeye denk gelir.

* Ancak insanoğlunu temel olarak tanımlayan şey, kendiliğinden ve tahmin edilemeyecek bir şekilde davranmaları ve böylece dünyaya yeni bir şeyler getirebilmeleriydi. Bu anlamda **eylem** bir eylem alanı, katılımı ve tartışmayı mümkün kılacak kamusal bir alanı gerektirir. Arendt'in buradaki modeli, *polis*'te eşit vatandaşlar arasında kendini gözler önüne serecek bir *praxis*'ti (eylem'di).

Emek, üretim ve eylem arasındaki ayrım Arendt için neden bu kadar önemliydi? Arendt'in amacı 19. ve 20. yüzyıllardaki siyasi hareketlerin eylemi emek ve üretime indirgemeye çalışmalarını eleştirmektir. Bunlar siyasete adeta bir tür siyasi teknik ya da "sosyal mühendislik" biçimi olarak yaklaşmışlardı. Böylece eylem alanı ortadan kalkar; emek ve üretim siyasi yaşamı "sömürgeleştirir"; siyasi sorunlar "sosyal sorunlara" indirgenir. Arendt'in eleştirisi birçok çağdaş siyasi hareketin özellikle de Nazizmin ve Stalinizmin kalbine saplanmıştı.

Arendt'e göre kendi yetkilerinin ve sorumluluklarının bilincinde olmayan insan denen hayvan, yeryüzünü tehdit eden güçleri denetimine alamamaktadır. Bu, Arendt'in daha önce yaptığı, totalitarizmin, insanların paradoksal bir bileşimince iteklenen nihilistlik bir süreç olduğu yönündeki çözümlemesini hatırlatıyor. Bir yanda "her şey mümkündür" inancı, diğer yanda ise insanların, bireylerin vazgeçilebilir olduğu bir düzene hizmet eden doğa veya tarih kurallarınca idare edilen bir hayvan türüne ait oldukları düşüncesi. İnsanlık Durumu, Arendt'in totalitarizme dair çalışmalarıyla bağlantılı olduğu için bu hatırlatma şaşırtıcı sayılmaz ve bu iki çalışma bir arada çağdaş insanlığın açmazının orijinal ve çarpıcı bir teşhisini içermektedir.

Siyasi etkinliği bir şey yapmak şeklinde algılamak Arendt'e göre tehlikeli bir hatadır. Onun iş dediği yapma, bir zanaatkârın hammaddeyi kendi modeline uydurmaya zorlar-ken yaptığı şeydir. Hammaddenin süreçte bir sözü yoktur ve insanlar da yeni bir toplum yaratmak ya da tarihi yapmak yönünden hammadde olarak işlenmişlerdir. Kendi tarihini yapan "İnsan"dan söz etmek bizi yanlış yerlere götürür, çünkü Arendt'in her zaman hatırlattığı gibi böyle bir insan yoktur: "İnsan değil, insanlar yeryüzünde yaşar ve dünyada ikamet ederler" Siyaseti yapıp etme olarak algılamak teoride insan çoğunluğunu göz ardı etmek, pratikte de bireyleri bir şeylere zorlamak demektir. Arendt'e göre Marx, siyasetin bu yanlış kavranışını Batı siyasi düşüncesi büyük geleneğinden miras almıştır. Platon'un Atina demokrasisine sırtını çevirip ideal bir kent tasarımına girişmesinden beri siyaset felsefecileri, siyaset üzerine yazarken, sistematik bir şekilde, insanların en belirgin siyasi niteliklerinden biri olan şeyi ihmal ediyorlar; o da *insanların çoğul olduğu, her birinin yeni perspektifler geliştirme ve yeni etkinliklere girişmeye muktedir olduğu ve söz konusu bu siyasi kapasiteleri yok edilmediği sürece muntazam ve öngörülebilir bir modele uymayacakları* olgusudur. Öyleyse Arendt'in İnsanlık Durumu'ndaki temel amaçlarından biri

bugüne kadar önemsenmemiş insan *yetilerini ortaya çıkartarak*, bütün bir siyaset felsefesi geleneğini sorgulamaktır.

İnsanın Durumu'nda ele alınan bir başka merkezi tema *etkinliğin tehlikelerine* dairdir. Bu tehlikeler modern toplumun ortaya çıkışını içeren yeni süreçleri aktörlerin denetiminin ötesine yerleştirir. İnsanlık Durumunun çözümlenmesinin merkezinde, bizi doğal süreçlerden korumak ve ölümlü hayatlarımız için istikrarlı bir ortam sağlamak amacıyla *yer yüzünde inşa edilmiş, dayanıklı bir insan dünyasının var oluşunun vazgeçilmez bir önemi* vardır. Çevresinde insanların oturduğu bir masa gibi, dünya da *“insanları hem birbirlerine bağlar hem de ayırır”*. Gerçekliği görmemizi ve ortak bir sağduyu geliştirebilmemizi yalnız, insan dünyasına farklı açılardan bakanlarla aynı dünyayı paylaşma deneyimi sağlar. Bu olmadan hepimiz, içerisinde yalnızca kendi duygu, istek ve arzularımızın gerçeklik sahibi olduğu öznel deneyimimize sıkışıp kalırız.

Arendt'in amacı düşünce ve tartışma yaratmaktı ve bunda da son derece başarılı oldu. Böylesine sofistike bir kitaptan temel bir tema çıkarabilirsek eğer, bu tema, Arendt'in yazdıklarının, siyasetin hayati önemi ve siyasi yetkinliklerimizi ve onların sunduğu tehlike ve fırsatları tam anlamıyla kavramaya dair olduğunu bize hatırlatmaktadır.

Totaliterliğin Kökenleri:

Emek üretim ve eylem arasındaki sorunlu ilişki dolayısıyla O'nun ilk büyük eseri, *Totaliterliğin Kökenleri*'nde (1951) önemli bir rol oynar. Arendt, *“totaliterlik”* terimini hem Nazizme hem de Stalinizme uygulayanların ilkidir. Arendt'e göre hem Stalin'in Sovyetler Birliğinde ve hem de Hitler'in Almanya'sında yeni olan şey yeni bir insanoğlu ve tamamıyla yeni bir siyasi düzeni *üretme* girişimiydi. Daha önceki diktatörlüklerden farklı olarak bu rejimler kendilerini totaliter bir ideolojiye, yığınların geniş ölçekte harekete geçirilmesine, sistematik bir yönlendirme ve beyin yıkamaya ve siyaset üzerine tutarlı biçimde teknokrat bir görüşe dayandırmışlardı. Karizma sahibi *Führer*, tıpkı bir zanaatkârın ham maddeden bir nesneyi yoğurması gibi, yeni bir insan tipi ve yeni bir toplum yaratmayı istemiştir: insanlar ve toplum *Führer*'in ellerinde macun gibidir. Bu *totaliter rejimlerde eylem üretime indirgenmiştir; yani praxis poiesis'e*. Aynı teknokrat tavır varsayılan düşmanlara karşı verilen mücadelede de görülebilir: Nazilerin Yahudileri imhası (Endlösung) geleneksel katliamdan ayrı, iyi planlanmış ve bürokratik bir yığın infazıydı. Adolf Eichmann, “yabancılardan” temizlenmiş bir Almanya hedefinin en etkin şekilde başarıldığı teminatını verir. Stalinci gerçeklik görüşünde, “sınıf düşmanı” (aynı zamanda eski Bolşevik elit kitleyi de kapsar) sınıfsız bir toplumu gerçekleştirmek amacıyla ortadan kaldırılmalıdır. Amaçların araçları meşrulaştırdığına dair patolojik bir algı her iki durumda da yerini bulmuştur.

Arendt'in temel uğraşı *bunların nasıl olabildiğini ortaya çıkarmaktı*. O'nun totaliterliğin kökenine dair yaptığı tarihsel analize ayrıntılı olarak girmemekle birlikte bu konuda iki temel nokta belirtilebilir: Siyasi liderlerin insanlara esnek bir maddeymişçesine (ve

amaca yönelik bir araç gibi) davranmaları 20. yüzyıldaki insani koşullarla ilgili temel bir gerçeği açığa vurur. Totaliter koşullar altında *insanlar eylemde bulunma yetilerinden soyutlanırlar*. Totaliter rejimler *eylemi bir tehlike olarak algılar* ve vatandaşlarının hayatlarında *tahmin edilebilir davranışları devam ettirmeleri* için çabalar, böylelikle daha kolay kontrol edilebilirler. Bu rejimler *insanları parçalamak ve birbirinden yalıtılmak* adına tüm *"kamu alanlarını" kapatmak* için her şeyi yapar. Arendt'e göre totaliterliğin ön koşullarından biri sahiden eylemde bulunabilme şansına ya da yetkisine sahip olmayan, *yalıtılmış ve parçalanmış birey tipinin* ortaya çıkışıdır (esasen bu durum liberal toplumun da olumsuz bir yönüdür). Arendt'in analizindeki derinden sarsıcı nokta, modernitenin farklılaşmasının ve rasyonelleşmesinin beraberinde, bir kimliğe ya da kökene sahip olmayan, kendini gereksiz hisseden ve bu sebeple *onlara yeni bir amaç ve yeni bir kimlik sunabilen liderlere karşı güçlü bir çekim duyan insanlar* getirmesidir.

Arendt esas olarak *'Kötülüğün Bayağılığı'* teziyle tanınır. Eichmann'ın yargılanmasına neden olan suçlarda, radikal bir kötülüğün varlığından daha çok, *aşırı bir düşünce yoksunluğuna* dikkat çeker. Bu tezin bir sonucu olarak da, söz konusu suçların, özellikle bizim insan oluşumuza yönelik bir saldırı olduğuna ilişkin görüş, arka plana itilmiş olur. Arendt'in, (pre-) totaliter rejimlerin felsefesiyle ilgili keskin ve tüyler ürpertici çözümleri ve oradan çıkarılan, günümüz 'post-totaliter ve sözüm ona liberal-demokratik toplumlara yönelik uyarıcı derslerde, Eichmann'ın görüşlerinin hala tayin edici önemde oluşu yatar. Hannah Arendt bu çözümlerine, *Totalitarizmin Kökeni* (The Origins of Totalitarianism, 1951) adlı kitabında, totalitarizmin öğeleri ve yirminci yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkışıyla ilgili çalışmalarıyla başlar.

'Totalitarizmin Kaynakları', Batı felsefe geleneğinin nasıl olup da milyonların kıyımıyla sonuçlanan bir ideoloji yaratabildiği sorusuna bir yanıt arama denemesidir. Totalitarizm, emperyalizm ve antisemitizmden oluşan bu üç cilt genel olarak, sanayi devrimi sonrası ulus-devletin karşılaştığı sorunları ve her türlü ayrımcılığın temeli olarak eşitlik düşüncesinin zedelenişini inceler. Arendt'in bundan sonraki yapıtlarının tamamında, bu soruyu yanıtlamak üzere Platon'dan itibaren siyaset kuramlarında üst üste eklenerek, giderek kemikleşen ve bu ölçüde derinleşen bir sorgulamayla geleneğin eleştirisini buluruz.

"Antisemitizm", Hannah Arendt'in, modern siyasal düşünceler kitaplığının klasikleri arasında yerini almış olan başyapıtı *Totalitarizmin Kaynakları'nın* birinci cildir. Antisemitizm akımı, eski çağların Yahudi karşıtlığından farklı olarak, modern zamanlarda muazzam bir önyargılar yığınınına ve komplo teorileri üretimine yataklık etti. Öyle ki, sahiden Yahudilerle ilgili somut bir mesele söz konusu olmadığında bile 'Yahudi' sayılanları hedef alan komplocu, 'asalım-keselim'ci kitle hezeyanlarına dayanak ve model oluşturabilirdi. Arendt eserinde bu süreci, antisemitizmin çağımızın totaliter ideolojilerinin temel bir yapıtaşına haline gelişinin 19.yüzyıl-20.yüzyıl dönümündeki tarihsel dinamiğini irdeliyor. Kitabın ilk bölümünde, Yahudi cemaatlerinin Batı'da milli devletler oluşurken nasıl 'kenarda kaldığını' ve bu kenarda kalışın milli devletlerin cumhuriyetçi-demokratik nite-

likleri zayıflama sürecine girince ne gibi sonuçlar doğurduğunu gösteriyor. İkinci bölümde Yahudilerin modern kapitalist toplum içindeki konumlarını ve 'ana toplum'la ilişkilerinin seyrini inceliyor. Yahudi sermayesi ile yoksul Yahudiler arasındaki ayrışmaya, Yahudilerin özgün asimilasyon biçimi ile marjinalleştirilmeleri arasındaki ikileme dikkat çekiyor.

Totalitarizmin Kaynakları'nın ikinci cildini, *Emperyalizm* oluşturuyor. Arendt'in emperyalizm kuramı, bu alanda en fazla söz sahibi olan Marksist yaklaşımlardan farklı -fakat bu yaklaşımların da yararlanabileceği, hesaba katma ereği duyacağı bir pencere açıyor. Arendt, emperyalizmi, kapitalist ekonominin gelişmesinin doğal bir sonucu olmaktan ziyade; modern çağın ve özellikle ulus-devletin yozlaşmasının bir ürünü olarak görmeye yatkın. Aynı zamanda emperyalizmin, bir kez devreye girdikten sonra, ulus-devletin ve modern çağın yozlaşmasını olağanüstü hızlandıran bir devr-i daimi başlattığını gösteriyor. Arendt bu kitapta, modern emperyalizmin, 'eski' sömürgecilik/müstemlekecilik, ırkçı ideolojiler, milliyetçi 'pan' akımları, partilere alternatif olarak çıkan popülist siyasal 'Hareket'ler ile ilintilerini de büyüteç altına alıyor. Tabii, Totalitarizmin Kaynakları'nın ciltlerini birbirine bağlayan 'özne'yi teşkil ettiğini biraz mübalağa ile söyleyebileceğimiz '*ayaktakımı*' da sürekli olarak vurgulanıyor. Her biri totalitarizmin öncüleri olan bu etkenler, emperyalizm bağlamının dışında da ilgiye değerler, Arendt'in analizinde.

Arendt, totalitarizmin kaynakları olarak emperyalizm ve antisemitizmi ele aldığı eserinde, totaliter iktidarın kendi egemenliğini bir dünya fethi olarak sunmasının ve bunun önündeki engelleri ötekiler olarak ilan edip dışlamasının totalitarizmin bütünsel bir tahakküm alanı olarak sınırsız ve denetlenemez yapısından kaynaklandığına dikkat çeker.

Arendt'de üzerinde durulması gereken konulardan bir diğeri şiddet sorunudur. Arendt'in yapıtlarında insanın kimliğini oluşturan eylemde bulunma yeteneğinin tam karşısında, insani var oluşun anlamını boşaltan ve böylelikle eylemin karşıt çaprazında yer alan şiddet olgusu bulunmaktadır. Bu nedenle Arendt'e yönelik bir okumada eylem kavramındaki açılım zenginliğinin bir benzerini şiddet olgusunda buluruz. Şiddet, böylelikle Arendt'in düşüncesindeki temel kavramlardan birisini oluşturur, çünkü Arendt, bütün yapıtlarında açık ya da örtük olarak şiddetin ortaya çıkma olasılığına karşı duran bir tavır geliştirmeye çalışır.

Şiddet, terör ve zor totaliter iktidarın en önemli özelliği olarak ortaya çıkar. Korku ve terör ile dünyanın fethini ve bütünsel bir tahakküm alanı kurmayı arzulayan totalitarizm, 'yayılma uğruna yayılmayı', 'iktidar uğruna iktidarı' gerçekleştirmek için insanın özünü yok eder.

Arendt'in totalitarizme yönelik eleştirisinin merkezinde, bu ideolojilerin "yasallık ve meşruluğu ortadan kaldırma anlayışı bulunur." Totaliter ideolojiler zihnin yıkımını sağlamaya ve etkin yaşamın tüm insani biçimlerini baskı altına almaya çalışır; dolayısıyla düşünme etkinliğinin de bir şekilde silinmesi amaçlanır. Sınıfların yönlendirilip şekillen-

dirilebilir kitlelere dönüştürüldüğü totaliter ideolojilerde, birey de bu yolla, düşünme etkinliğinden uzaklaştırılarak edilginleştirilir.

Arendt, Totalitarizmin Kökeni'nin üçüncü bölümünde, -Arendt'a göre totalitarizmin gövdesinden çıkan iki sürgün olan- nasyonal-sosyalizm ve Stalinizm'in, tarihte kesinlikle yeni bir politik fenomen oluşturduklarını altını çizerek belirtir ve totalitarizmin diktatörlük, tiranlık gibi öteki otoriter sistemlerle kıyaslanamayacağını söyler: Totalitarizm, *bütünsel egemenliğiyle* tüm nüfusu sıkıdüzen altına alan bir politik sistemdir. Vatandaşın yaşamı hiçbir şekilde bu egemenliğin dışına çıkamaz; yalnızca genel ortamlardakine değil, aynı zamanda günlük yaşamın en mahrem dokularına kadar nüfuz eder. Terör, totaliter sistemin özünü, ideoloji ise onun, edim ilkelerini oluşturur. Terör en mükemmel haliyle, toplama ve yok etme kamplarında ortaya çıkar. Bu kamplar, totaliter deneyler için laboratuvar işlevi görür ve 'her şey mubahtır' zihniyetinin zaferini gösterir.

Hannah Arendt'a göre, tarihe bütünsel bir açıklama getirdiğini söyleyen her kaplamalı bütüncül düşünce, ideolojidir. İdeoloji, tek bir öncülde bir dizge yaratır; öyle bir dizge ki, algı mekanizmalarının gerçeğine ters düştüğünü mantıksal tutarlılığı ile maskeleyemeyi becerir ve gerçeğin yerini kurguyla değiştirir. Arendt kitabın/bölümün devamında totaliter ideolojiyi, dikkat çekici bir 'kendisizlik'le tanımlar: Totaliter ideoloji, ne askeri, ne politik ne de ekonomik bir amaca hizmet eder. Üstün bir kişi veya grubun, belirli bir başka grup üzerinde egemenlik kurmasına yarayan bir araç da değildir. Tam tersine bu ideoloji, tam da mantıksal tümevarımın itki gücü ve bilimsel (gibi görünen) gerekçeleri nedeniyle, bir tür içten gelen (*inside out*) terör gibi işler. Bu nedendir ki, egemenlikle ilgili normal olarak kafalarda olması gereken suçlu ve kurban kategorileri de, ortadan kalkar.

Totalitarizmi tamamen yeni yapan şey, insanlıkla ve insanî duygularla oynamasıdır. Ama aynı zamanda insanın, insanî doğasının hangi işlevsel yönlerinin totalitarizmi olanaksız kıldığını doğrudan doğruya kendisi göstererek, (politik) insanın, insanî doğasının da tanısını sunar. Arendt, totalitarizmin, özellikle insan doğasını değiştirme deneyi olduğuna işaret eder. Birçok şeyin yanı sıra, toplama kamplarındaki bir bireyin üç aşamada nasıl yok edildiğini kavratıcı bir biçimde aktarır: Öncelikle hukuki kimlik, daha sonra ahlaki kimlik, en son olarak da bireysellik ve kendiliğindenlik. Geriye sadece, Pavlov'un deneylerindeki köpeklere benzeyen 'şikâyet etmeyen hayvanlar', 'insan yüzlü hayalet kuklalar' kalır. Özetle, bütünsel olarak egemenlik altına alınan insan, bütünüyle biyolojik bir yaşama dönüş(türül)ür.

İnsan doğası üzerinde bu ve buna benzer yok edici deneyler, sonuç olarak herkesi aynı oranda 'işe yaramaz ve gereksiz' kılar. Paylaşımly bu '*işe yaramazlık ve gereksizlik*' duygusu (insanları hileli yönlendirmeye duyarlı ve katılımcı bir hale getirdiği için), zaten totalitarizmin istediği bir şeydir. Bu duygunun en tehlikeli yanı da, budur. Gereksiz insanların hiçbir bakış açıları olamayacağı için, bu insanlar 'her şeye ve herkese kolayca kanabilirler'. Arendt, bu ortak gereksizlik duygusunun, totaliter olanla modern kitle top-

lumunu bir araya getirebileceği ve birleştirebileceği endişesi nedeniyle, totalitarizmin çok tehlikeli olduğunu hep vurgular. Tarih, politika ve toplumsal açıdan terkedilmişlik duygusu taşıyan sivil topluluklar arasında giderek büyüyen sinizm, bu anlamda en ürkütücü olanıdır. Eğer Arendt'ın bu saptamaları doğru ise, bu durumda basit, ama bağlayıcı olduğu söylenen doğrulara [ideolojilere] her zaman kuşkuyla yaklaşmak gerekir. Nitekim popülist politikacılar da, kendini gereksiz hisseden bu insanlara en azından, özlem duydukları güvenli bir yuva vaat ederler. Cihada çağrılan gençler için de, aynı şey söz konusudur. Bu yüzden, bilimsel olarak kanıtlanmış veya kendi içinde tutarlı ve bu nedenle de doğru ve gereklidir diye ortaya atılan her türlü 'sağlam hikâye'ye karşı uyanık olunmalıdır. On yıl öncesinden beri, dünya çapında zafer peşinde koşmaya başlayan neo-liberalizmin sloganı "Başka Seçenek Yoktur" (*There is No Alternative*) da, benzer şekilde kendi kaçınılmazlığını dayatır.

Arendt, "sermaye ile ayaktakımı arasındaki ittifakı" anlattığı bölümde, "ayaktakımı" (*mob*) deyince şu durumu göz önünde bulundurmaktadır: Fazla sermayenin ihraç edilmesinin soruna bir çözüm getireceği, bu sermayenin nasıl yeniden üretken biçimde kullanılabilirliği bir kere anlaşıldıktan sonra, yatırımların başarısı için gerekli güvenceleri oluşturmak üzere yayılcılık ve ilhak politikasına sarıldılar. Yayılan ulus devletler böylece burjuvazinin taleplerine yanıt verdi ve fazla parayla birlikte kapitalist ekonominin bir diğer "artık ürününü" de ülke dışına gönderebildi, yani her krizle birlikte açıkta kalan iş gücü ve teknik ilerleme yüzünden giderek daha büyük yığınlar halinde sokağa bırakılan, önce üretim sürecinden ve sonra da toplumsal yaşamdan tümüyle atılan insanlar. Bu gereksizler, tıpkı maceracılar gibi toplumdan kendiliklerinden çıkmadılar, onlar "bu toplumun dışarı attıkları" durumunda. Onların dışlanmış olmalarının nedeni gözü pek olmaları değil, iş güçlerinin ve var oluşlarının hiçbir biçimde kullanılamaz olmasıdır. Her yerde tüm sınıfların ve tabakaların atıklarından ayaktakımı oluştu. Bu ayaktakımı özellikle de bu çok katmanlılıktan dolayı sınıf toplumunun sonu olarak, kaybedilmiş bir halk olarak görülebildi, ama sorumsuzluğu ve şiddet yanlılığıyla o ancak bir devlet halkının karikatürü olabilir. Emperyalizm, fazla para ve insan malzemesini Afrika'ya düzenlediği seferlerde bir araya getirdi, orada "Avrupa'nın artık kullanamayacağı" herkes buluşverdi: ayaktakımı, maceracılar, kumarbazlar ve her türden suçlular. Orada bu vahşi karışım ilk saf parazitler cennetini oluşturdu: gereksiz insanlar tarafından gereksiz para ile yapılan işe yaramaz malların üretimi; yani altın ve elmas. Ve orada, sermaye belli yapıları ortaya çıkarttı. Bu yapılar zaten hep sermayenin içinde bulunuyordu ve gereksizlerin giderek kalabalıklaşan bu yığından, sermaye ile ayaktakımı arasındaki ittifakın başına geçen emperyalistlerin ve ırkçıların yönlendirmesi altında, ulus devletin yıkılması ve bütün değerlerin yeniden değerlendirilmesi için yararlandılar. Afrika, Avrupa'nın artık bir yer bulamadığı ve bu yüzden "kendi dünyalarının gerçekliğinden ve sorumluluğundan kaçmış olan" kişilerin tümü için bir sahneye dönüştü. Onlar burada kar elde etmenin ekonominin sarsılmaz bir yarası olmadığını, emperyalizmin ve ırkçılığın ölçütlerine göre yürütülen bir ekonomik sistemin özellikle de kendileri için, yani ekonomik üretim koşulları altında bakıldığında gereksiz olanlar için, büyük olanaklar sunduğunu ve başka hukuk-

suz ve sömürleşmiş insan gruplarını keyiflerince oluşturmak için şiddetin yeterli olacağını öğrendiler.

Arendt'e göre bu deneyim, okyanus ötesinden kıta Avrupa'sına bakıldığında, Avrupa'da bulunan yayılım hedeflerine aktaran ve bunun ötesinde emperyalist egemenlik yöntemlerinin genişletilerek anayurttaki politik duruma uygulanmasında elle tutulur çıkarı bulunan Nasyonal sosyalist emperyalizme çevrildiğinde de doğrulanmaktadır. Bu konudaki belirgin fark, Nasyonal sosyalist ayaktakımının burjuvazinin çıkarlarıyla artık uyum sağlayamadığı ve sağlamak zorunda olmamasıydı, çünkü Avrupa, daha doğrusu Almanya, fazla sermayenin ve o türden insanların ihracı için artık bir olanak sağlamıyordu. Kıta emperyalizminin toplumun sınıfları ve tabakaları aşan dönüşümüne sağlayabileceği şey ırkçı bir ideolojiydi ki bu da "yıkılmakta olan bir toplumda" fazlasıyla yeterliydi ve kapitalist ekonominin bir sonucu olan dışlanmadan çok daha radikal bir dışlanmaya yol açtı.

Totaliterliğin entellektüel ön koşullarından bazıları eski çağlarda bulunabilir. Arendt ilerleme ve modernite fikirlerini totaliterliğin cazibesi fikirleriyle bağlantılandırmaya çalışmıştır. Modernite tanım gereği tüm sınırları aşar. Modern insan daima daha ileriye gitmek ister ve varlığının sınırlarını hiçbir zaman kabul etmez. Asla seyahatten yorulmaz ve ölümsüzlüğün peşinde koşar. Dünyevi bağlarından arınmaya çalışır ve daha dış uzayda bir geleceği planlamaya başlamıştır bile. Arendt'e göre, bu ilerleme fikri bir tür *gururlanmadır*. Bu modernitenin insanın sabit sınırların karşı isyanı anlamına gelir. Arendt, bu gururun tarihsel kökenini Rönesans'tan itibaren hız kazanmakta olan güç ve doğanın kontrolü fikirlerine kadar geri götürülebileceğini düşünmüştür. 20. yüzyılda bu fikir tüm alanlarda kabul görmeye başladı. *Doğa, toplum ve insanlar tümünden kontrol edilebilecek nesnelere dönüştüler*. Bu bakış açısından totaliterlik aynı zamanda demokratik ve liberal toplumları da tanımlayan zihniyetin aşırı bir versiyonundan başka bir şey değildir. Modern teknoloji kendini doğaüstü boyutlara taşıdı ve her şeyi aynı ölçütle ölçen tümünden *kuşatıcı bir sisteme* dönüştü.

Modern Felsefeye Dair Bir Analiz:

Arendt'ten eleştirisi sadece siyasi ideolojileri hedef almıyordu. Aynı zamanda modern felsefeye dair kesin ve uygun bir analiz de getirmiştir. Jürgen Habermas gibi O da Marx'ı praxis'i emeğe indirgemekle eleştirir. Marx, praxis ve eylemde bulunan insanların koşulları konusunda dikkate değer bir şekilde sessizdir. Bu açıdan Marksizm sadece yeterli bir siyasi teoriden mahrum olmakla kalmaz aynı zamanda tüm ahlaki-siyasi boyut da emek ve üretime indirgenir.

Arendt'in *siyaset kavramının özgür ve eşit özneler arasındaki tartışmayı öne çıkardığını* vurgulamıştık. *Tartışmanın amacı görüşlerimizi ve fikirlerimizi açıklığa kavuşturmak ve test etmektir.* Arendt'e göre *hakikatle fikir arasında bir ayırım* yapmak önemlidir. Hakikatle (*aletheia*) fikir (*doxa*) arasındaki bu mücadeleye mesela, Plato'nun sofistlerle mücadelesindeki gibi atıfta bulunur. Bu çatışmada Arendt, sofist bir tutum takınmaksızın,

felsefi *hakikate* karşı siyasi *doxa*'yı savunur. Fikir sahibi olmadığımızı vurgular. Özel görüş açıları ve fikirler farklı kanaatlere sahip olanlar arasındaki sahici bir toplantıda sınırdıklarında iyi temellendirilmiş fikirler ediniriz. Sadece bu şekilde bir olayı farklı yönlerden gözlemlemeyi öğrenebilir ve böylece makul fikirler edinebiliriz. Böylesi tartışmalar sayesinde algılarımızı daha iyi argümanlar ışığında gözden geçirip yeniden düzenleyebiliriz. Arendt, Aristo gibi siyasetin kendine özgü bir basiret (*phronesis*), yani hususi bir durumu ya da vakayı gözden geçirirken daima uyguladığımız *pratik bir idrak* gerektirdiğini de vurgular. *Kuramsal öngörü, dolayısıyla hiçbir zaman siyasi basiretin yerini alamaz.* Habermas her ne kadar Arendt gibi kuramsal ve pratik söylem arasında aynı ayrımı yapmamışsa da, her ikisi de siyasi müzakerenin sofist retoriğe saplanıp yozlaşmasındansa rasyonel argümanlara açık olması gerektiğinde hemfikirdir.

Arendt'in siyasi felsefesinin tümü bu kadar yi düşünülmüş ve tam anlamıyla maksada yönelik değildir. Arendt'in çok azınlık bir grubun siyaseten aktif olduğu *elit katılımcı bir demokrasiyi* savunduğu söylenebilir. Siyasete dair romantik denebilecek bir tür görüşe sahiptir: *Siyaset vatandaşların şeref ve tanınma peşinde koştukları iletişime açık bir savaş alanıdır; her bir şahsın kendini gerçekleştirme alanıdır.* Bu algı, *"kendini gerçekleştirme demokrasisi"* olarak tanımlanabilir; siyaset bir ölçüde *kendini ifade eylemine* indirgenmiştir. Böylece Arendt'e göre sahici siyaset büyük dramalara benzer. Bu bakış açısına göre sadece gündelik politika fikri ortadan kalkmakla kalmaz, siyasilerin uzlaşma ve stratejik kararlar alma, sınır çizgileriyle yüzleşme durumu da ortadan kalkar. Arendt'in neyi siyasi bir tema ya da vaka olarak ele aldığı da her zaman açık değildir. Çeşitli bağlamlarda "sosyal meselelerle", "siyasi meseleler" arasında kesin bir ayrım yapar ve sosyal sorunların siyasete dâhil olmadığına ısrar eder: "Hiçbir şey insanlığı siyasi araçlarla yoksulluktan kurtarmaya çalışma teşebbüsünden daha demode olamaz; hiçbir şey bundan daha nafile ve daha tehlikeli kabul edilemez." Bu yaklaşıma, Arendt'e göre yoksulluktan kurtulmanın siyasi katılım için bir önkoşul olduğu ve dolayısıyla bunun da siyasi bir sorun olduğu itirazı getirilmektedir. Ancak Arendt ne yoksulluğun ne de diğer sosyal sorunların siyasi araçlarla çözülebileceğini düşünür. Bunlar, polis'e (şehir devlete) ait olan meseleler değildir. Ya ev yaşamı alanında çözülmeli ya da bunları çözecek uzmanların eline bırakılmalıdır. Ancak bu sorgulamalar bir tutumdur: şayet Arendt'in öne sürdüğü gibi tüm sosyal sorunlar siyasetten dışlanırsa, bu durumda siyasi hayat, önemli derecede büyük bir içeriğini kaybetmiş olacaktır. Bu durumda tartışmalar ne hakkında olacaktır? Arendt, katılımcıların -siyasi argümanlar yoluyla- neyin siyasete dâhil ve neyin de hariç olduğuna kendilerinin karar vermeleri gerektiğini görmemiştir. Siyasi felsefeciler siyasi gündemi belirleyemezler. Arendt'in gücünün, bir siyasi program geliştirme çabasında değil, *teşhis kabiliyetinde* yattığını vurgulamak gerekir.

Özgür Bireye Ulaşma Yolu/Modernizme Eleştiri:

Thomas Dür, Arendt'in söylemine değinirken eylem ve sözlerin yitişini ve bir anlamda insanın denetlenişini şöyle özetler: "Her yeri saran anlamsızlık koşulları altında ve iş yerini kaybetme karşısında totaliter terör, akla gelebilecek her türlü tekniği icat ederek,

insanların davranışlarını öngörülebilir hale getirerek elinden geleni yapınca, birbirinden yalıtılmış bireylerden oluşan bir dünya ile karşılaşırız. Bu dünyada artık hiç kimse birbiriyle konuşmuyor ve birlikte eylemde bulunmuyor ve böylece kendi dünyasının gerçekliğinden emin olamıyor” Yok oluşun kapısı da ardına kadar açılıyor böylelikle.

Bunların yanında, insanların programlanmış makinelere dönüştürülmesi de bir başka yok edilme biçimi. İşte Arendt'in modernizme yönelik eleştirisinin temelinde de bu yatıyor. Dürr'ün Arendt'ten yaptığı alıntı her şeyi açıklıyor: “Modernizm ve özellikle onun ekonomi sektörü, insanlara bir eşya gibi davranan yapıları yaratır ve eşyalar, üretilip yok edilebilir.” Tüm bunların ardından insan, insanlıktan dışlanır. Yalnızlaşması, kitle içine hapsedilmesi, kendini gereksiz hissetmesi onda bir kaçıklık durumu yaratır.

Bir post-metafizikçi filozof olarak Arendt, modern insan olma halinin bir türlü yerleşememe, bir yere bağlanamama (*Unheimlichkeit*) ve bir yabancı olma durumu yarattığının fazlasıyla farkındadır. Modern insanın, artık ne tanrısal düzende, ne doğada, ne de tarihte belli bir yeri (yurdu) vardır. Ama kendisini evinde hissedebilmeye duyduğu özlem ve arzusunu hiçbir zaman kaybetmez, bu arzu hep devam eder. Aşırı boyutlara ulaştığı anlarda, totaliter ideolojiler tarafından (kötüye) kullanılan da, tam bu arzudur. Arendt'a göre, dünyada kurabileceğimiz tek yuva, benimseyerek katıldığımız, insanların bireysel tekliği ve farklılığının kabul gördüğü, politik bir topluluktur. Ama bu topluluk aynı zamanda son derece duyarlı ve kırılabilir bir topluluktur; insancıl koşulların tüm özelliklerini taşıması nedeniyle, totaliter rejimler tarafından her zaman yok edilmek istenen, bir topluluk olacaktır. Böyle bir topluluk nasıl oluşturulabilir sorusuna, Arendt'ın açık ve net bir cevabı yoktur. Bunun nedeni, kurumlaşmış politik sistemlere duyduğu güvensizliktir. İyi niyetle bile olsa, insanlığın, çokçuluğun ve özgürlüğün yok edilmesine suç ortaklığı yaptıklarını söyler.

Sonuç Yerine:

Özetlemek gerekirse Hannah Arendt felsefesinin temel problemi *siyasal özgürlüktür*. İnsan ancak kamusal alanda diğer insanlarla olan etkileşiminde özgürlüğe kavuşabilir. Kamusal alan, farklılık ve eşitlik temelinde bir araya gelen bireylerin çoğulluğuna dayandığı için belirlenimsizdir. Totalitarizm ise hesaplanamaz ve belirlenemez olan her şeyden kurtulmak ister; bu nedenle çoğulluğu tehdit olarak görür. Modern çağda homo faberin doğayı ve gerçekliği istediği gibi değiştirip yeniden imal edilebileceği düşüncesi hâkim olmuştur. Kendi amaçları doğrultusunda bir toplum yaratmayı amaçlayan totalitarizm bu anlamda modern bir olgudur. Geleneğin *vita activa* tanımından rahatsız olan Arendt, *vita activa*'nın tefekkürün bakışıyla tanımlanmasına karşı insan etkinliklerini üçe ayırır ve İş, emek, eylem ayrımlarında insanın çeşitli etkinliklerinin niteliğini araştırır. Emek, biyolojik ihtiyaçların karşılanması sürecidir. Emeğin insanlık durumu yaşamın kendisidir. İş insan varoluşunun doğayı aşan bir özelliğidir. İnsana içinde barınabileceği bir dünya yaratır. İşin insanlık durumu dünyasallıktır. Eylem, ise insan çoğulluğu üzerinde şekillenir ve doğrudan doğruya insanlar arasındaki etkileşimi konu alır. Eylemin

insanlık durumu çoğulluktur. Çoğulluk iki şeyi gereksinir: eşitlik ve farklılık. İnsan sadece eylemde özgür olabilir. Modernizm bu doğrultuda çoğulluğun koşullarını ortadan kaldırmak, doğayı ve insanı şeyleştirmekle eleştirilir.

Arendt'in özellikle bugün için ilgi çekici yanı, pek çok açıdan farklı bir dünyada yaşamasına karşın çözümlerinin günümüzün hâlâ devam eden sorunlarına yönelik pek çok değerlendirmeyi içerisinde taşımasıdır. Onun üzerinde durduğu sorunlar, çeşitliliği bakımından pek çok değişik alanda yeniden incelenebilirse de, bugün bireyin sınır aşımına uğramış özel ve kamusal alan içindeki konumuna ilişkin görüşleri, küreselleştikçe eşitsizliğin ve ayrımcılığın da aynı ölçüde yayılarak dini ve etnik kökenli şiddete dönüşmesi konusundaki çözümleri ve her şeyden önemlisi içerisinde bulunduğumuz koşulları yeniden düşünme çağrısı, günümüzün sözde haklı gerekçelerle her alanda yayılan şiddet olgusu düşünüldüğünde ivedilik kazanıyor.